

Zaman Kavramını Anlamanın Neresindeyiz

Ümit GEZGİN

Sanat Eleştirmeni

Öğr.Gör.,

Anadolu Üniversitesi

Güzel Sanatlar Fakültesi

Resim Bölümü, Öğretim Görevlisi

Zaman, çağlar boyunca mitolojilerin, dinlerin ve sanatsal yaratmanın temel taşı olmuş; bu taş bir kavram alanı, bir ontolojik gerçeklik ve hikaye olarak insanın temel yazgısına dönüşmüştür. Aşmak, geçmek ve bu şekilde kendi var oluşunu gerçekleştirmek isteyen insan; ölüm karşısında hep yalnız, trajik bir oluş olgusu içinde ve sorularla baş başa kalmıştır. Ve hep, 'nedir zaman?' diye sormuştur.

A.Hamdi Tanpınar buna; "*Ne içindeyim zamanın,*

Ne de büsbütün dışında;

Yekpare, geniş bir anın

Parçalanmaz akışında

...

Kökü bende bir sarmaşık

Olmuş dünya sezmekteyim,

Mavi, masmavi bir ışık

Ortasında yüzmekteyim."

diyerek cevap vermeye çalışmıştır.

Şairin zamanı anlamaya gayret sarfettiği bu satırlar, aslında onu aşmak istemesinin de açılımı olarak karşımızda belirir. 'Zaman kavramı'na verilen cevaplar hep değişmiş. O hep anlaşılmaya çalışılan, ama bir türlü anlaşılamaayan, kavranılamayan ve en önemlisi kuşatılamayan bir varlık alanı, bir gerçeklik alanı, sanat için de bir yaratı alanı olarak kalmıştır.

Fotoğraf, Ü. Gezgin

Yine tarih boyunca her sanatçının, her düşünürün zaman kavramına verdiği cevaplar farklı. Kimi onun insan bilincinin bir uzantısı olduğunu savlamış, kimi sonsuz devam eden bir süreç olarak görmüş. Bazıları döngüsel bir realite olarak algılamış zaman'ı; diğer bazıları da ölümle algılanan bir alan olduğunu belirtmiş.

Kısacası zaman kavramı, zamanın kendisi insanın birikimi, bilinci oranında farklılıklar taşımış, değişik şekillerde yorumlanmış. Sanatçıların ona verdiği anlam trajikten, komediye,

yaratıcı estetikten, onu anlamaya çalışan yorumu kadar uzanmış. Ama hep anlama, yorumlama olarak ortaya çıkmış. Tam olarak da ne olduğu kestirilememiş. Sahi, nedir zaman? Şair; *"Bir kuşa benziyor, o yok gölgesi var!"* demişti. Tarih boyunca sanatçılar da kendi estetikleri doğrultusunda onu anlamaya, yorumlamaya, tanımlamaya çalıştılar. Bazen yaklaştılar onun kavram ve anlam dünyasına, bazen onu estetiğin özgün karakterine büründürdüler. Ama hepsi kendince bir anlam, estetik ve değer katsayısına çıkardılar onu...

Sanatın İçinde Bir Değer ve Gerçeklik Olarak 'Zaman'ı Yorumlamak

Sanat en genel anlamıyla bir yorum dünyasına sahip, kişiselliği oranında da ele aldığı konuyu keşfetmek ve yeniden tanımlamak isteyen uğraşın adıdır. Uzun tarih; resimden heykele, şiirden, müziğe ve diğer bütün yaratı kimliğine yaslanan sanatlara kadar aslında hep 'zaman' kavramının çevresinde dönenip durarak kendi özgün yaratı iradesini ortaya koymuştur. Bu irade aynı zamanda insanın trajik yazgısını da kavramak isteyen bir iradedir. Veya, zamanla anlam kazanan ölümü hoşnut tutma isteği. Sanki o zaman 'za-

man' çözülen bir gerçeklik, hoş ve iyi niyetli bir kavram, yaşam gibi doğal ve içten sıcak, samimi gelen bir realite olacaktır. Ama ölüm hep var ve sanatçılar, zamanın içinde oluşan değerleri, kavramları; gerek dini, gerek dindışı gerçeklik ve tanım içinde ele alıp, kendi estetiklerini buluştururken; kendi yazgılarının ve anlam alanlarının da izini sürdüklerini çoğu kere bilmezler...

Cımbue; din gerçekliği Hıristiyan inancı doğrultusunda, onun kutsalını anlamaya ve yorumlamaya çalışarak, zamana tanım ve an-

Fotoğraf, Ü. Gezgin

lam getirmeye Pietro Cavallini gibi; 'Kutsal Meryem, Çocuk İsa' figür ve kompozisyonlarıyla çalışıyorsa; Leonardo Mona Lisa'sıyla, Lucas Cranach da 'Adem ve Havva'sıyla; Picasso; rasyonel kılınmış estetiğiyle; Chagall; düş dünyasının fantazmaları içinde hep aslında zaman içindeki insanın, var olsun ve insanoğlunun ontolojik hikayesi ve bu hikaye içinde saklı olan; 'giz'in, 'anlam'ın ve 'geleceğin' gizemli örtüsünü aralamak istemişlerdir.

'Zaman'ın gizemli örtüsünü, sanatın var oluşsal sorunsallarla anlamak, giderek de aşmak mümkün müdür? Bunu bazı sanatçılar başardıklarını sanmışlardır, düşünürler ona kendilerince anlam vermişlerdir. Hatta Sartre, 'zamanın anlamsız bir realite' olduğunu dahi ileri sürmüştü; aslında onun anlamının Tanrı'dan geldiğini; Tanrı fikrinin terk edilerek, ona olan bağımlılığın da kalkacağı gibi bir inanca bağlanmıştı; ölümlü bir varlık olarak ölümü yok sayma pahasına. Ama ölüm kavramı ve insanın ölüm karşısındaki trajik konumu ve bilinci olduğu sürece; bütün sanatçılar acılı bir dile getirişin içinde olacak. Onu anlama çabaları, aslında sanatsal yaratıya zemin teşkil eden büyük ve derin bir sorunsal olarak karşımızda her zaman duracaktır.

Fazıl Hüsnü Dağlarca; '*Ben nasıl ölebilirim, dünya yok olabilir belki..*' derken de aslında, 'zaman' gerekliliğinin kuşatıcılığını, insanın onun karşısındaki çaresizliğini; bir varlık-yokluk muhasebesi boyutlarında dile getirmeye çalışmıyor muydu?

Zaman eskimez, zaman durmaksızın kendini yeniler. Yeni kavramlar, anlam alanları, mekanlar ve şaşılmalı kurgular koyar ortaya. Çoğu kere sanat ve sanatçı için yeni bir üretimin, yaratımın ve değişimin melodik tanımı olur. Hatta iyi ki varsın, dedirtir çoğu sanatçıya. Zaman kavramı olmasa, zamanın getirdiği, zamanla bir varlığa, anlama ve değere sahip olan şeyler olmasa; insanoğlunun trajik yazgısı, sanatsal yaratması ve gelecek endişesi ve geçmiş birikimi de olmayacak. Zaman var ki geçmiş birikim var; birikimin getirdiği sanatsal hamle, uygarlık yükü, geleceğe doğru bu yükü taşıma bilinci var.

Zaman her daim bir sorunsal olmaya devam edecek. Her daim sanatçıları ürperten, onlarda bir dinamizm yaratan ve giderek onları geleceğe taşıyan sanatsal gerçeklik olacak. Zaman her dönemde, her sanatsal atılımda, her coğrafyada, kültürde ve inançta belki farklı şekillerde algılanacak ve yorumlanacak. Ama hiçbir zaman onun etkisi, onun varlığı ve onun insan üzerinde uyandırdığı etki, sanat için gerekli olan değeri azalmayacak, hep artacak. Bu artış da yaratıyı sürekli kıldığı gibi çeşitlendirecek; gelecek nesilleri bir bilinç ve yaratı gerçekliği olarak konumlandırarak.

KAYNAKÇA

Ahmet Hamdi Tanpınar, 'Beş Şehir' Yapı Kredi Yayınları 2003

Ahmet Oktay, 'Sanat ve Siyaset' Yön Yayınları 2000

Pierre D'Espezel and Francois Fosca, 'Auropean Painting' Washington Suguar Pres 1961

Selçuk Mülayim, 'Sanat Tarihi Metodu' Anadolu Sanat Yayınları 1983

Zahir Güvemli, 'Sanat Tarihi' Varlık Yayınları 2005